

ЗІНУКОВА Н.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської
філології та перекладу,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро, Україна

**МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА: ЦІЛІ, ПІДХОДИ
ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті описано принципи створення методичної системи формування фахової компетентності усного перекладача відповідно до цілей, умов та особливостей контингенту студентів, які забезпечують доцільність і результативність навчання усного послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері.

Ключові слова: усний переклад, методична система, фахова компетентність, магістри-філологи.

В статье описаны принципы создания методической системы для формирования профессиональной компетентности устного переводчика согласно с целями, условиями и особенностями контингента студентов, которые обеспечивают целесообразность и результативность обучения устному последовательному переводу во внешнеэкономической сфере.

Ключевые слова: устный перевод, методическая система, профессиональная компетентность, магистры-филологи.

The article deals with the description of important principles for the methodology of forming professional competence in interpreting in foreign economic activity in accordance with the objectives, conditions and students characteristics. The first group of principles based on learning goals includes the communicative principle in the bilingual environment, assimilation of strength,

student awareness, emergence and strengthening of order through fluctuation, holism, professional orientation, linguistic and cognitive contrastiveness, and the dominant role of exercises. The second group of principles based on learning conditions includes the principle of transference, non-closure, observation, independence, training stages and concentration. The third group of principles based on student characteristics analysis includes the principle of taking into consideration the mother tongue and culture, the principle of psycho-pedagogical individualization, empathy, and the principle of feasibility.

In the process of Masters-philologists training the principles which ensure the practicability and effectiveness of consecutive interpreters training in foreign economic field should be realized firstly. According to our concept, the educational process in the context of synergetic, cognitive and competent approaches to the formation of the professional competence in interpreting is based on students-interpreters' professional needs and creation of pedagogical conditions for the development of their professional consciousness, thinking and behavior leading to the mastery of effective strategies to find the ways in translation problems solving in practical situations. Such methodological system will undoubtedly promote the integration of graduates in the European educational space.

Key words: interpreting, methodological system, professional competence, Masters-philologists.

Постановка проблеми. Перекладацька діяльність має на меті забезпечити взаємодію комунікантів у певній ситуації, задовольнити потреби замовника/ініціатора перекладу, що виникають у межах їх предметної діяльності, та створити мовленнєвий твір, що *відповідає очікуванням отримувача або/та ініціатора перекладу*. В результаті творчої діяльності зі створення перекладацького продукту реалізується методична схема, яка містить такі етапи: цілеполягання, прогнозування, збір інформації, обробка інформації, використання інформації в

індивідуальному творчому перекладацькому продукті, корегування індивідуального творчого перекладацького продукту та усна презентація індивідуального творчого перекладацького продукту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день існує низка лінгводидактичних досліджень, присвячених пошуку ефективних форм і методів підготовки перекладачів до участі у міжкультурній комунікації (О.В. Алікіна, Н.Н. Гавриленко, М.Н. Голіцина, М.А. Краснова, Т.С. Серова, О.В. Старикова, О.В. Сапиґа, О.В. Федотова, І.І. Халєєва, А.О. Христюбова, Л.М. Черноватий, Д.Г. Шумаков та ін.). Далеко не останньою за значенням є проблема пошуку оптимальних шляхів формування фахової компетентності майбутніх перекладачів в усному перекладі у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Метою статті є описання цілісної моделі навчання магістрів-філологів усного перекладу, у якій будуть системно об'єднані основні компоненти технології викладання і яка враховуватиме вимоги сьогодення до фахової компетентності перекладача (орієнтацію на ринок праці та професійні стандарти).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна наука трактує систему як «будь-яке складне явище, що охоплює численні елементи, які утворюють певну сукупність завдяки наявності між ними внутрішніх зв'язків» [5, с. 79]. Окрім відношень і зв'язків між елементами, для системи характерною є нерозривна єдність із середовищем, завдяки взаємодії з яким вона проявляє свою цілісність. Щодо нашої системи навчання магістрів-філологів усного перекладу, її відмітною рисою є максимальне врахування специфіки особистості студента та майбутньої професійної сфери діяльності.

Дослідники розглядають систему навчання як сукупність основних компонентів навчального процесу, який визначає відбір матеріалу, форму його подачі, методи, засоби навчання і форму організації. Усі компоненти системи ієрархічно розташовані та підпорядковані цілям, які формуються

під впливом середовища, що впливає на вибір підходів, принципів, змісту, методів і засобів навчання [3; 5; 8]. Отже, *методичну систему навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері* ми трактуватимемо в єдності таких компонентів: цілі, підходи, принципи, зміст, методи, організаційні форми і засоби навчання.

Загальною *метою* навчання магістрів-філологів усного перекладу та очікуваними результатами освітнього процесу в заданих умовах є *формування професійної компетентності усного перекладача (ФКУП) у сфері зовнішньоекономічної діяльності*, яку ми розуміємо як здатність перекладача креативно використовувати когнітивні ресурси своєї мовної свідомості для вирішення професійних завдань інтерпретації смислу в ситуаціях міжкультурної комунікації [4, с. 271-275].

Розглянемо *компоненти системи навчання* магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері, зокрема: принципи методичної системи, зміст, методи, організаційні форми і засоби навчання. Вважаємо першочерговим завданням нашої роботи – створення цілісної моделі навчання магістрів-філологів усного перекладу, у якій будуть системно об'єднані основні компоненти технології викладання і яка враховуватиме вимоги сьогодення до фахової компетентності перекладача (орієнтацію на ринок праці та професійні стандарти). У процесі розробки цієї моделі ми спиралися на накопичений у дидактиці і методиці досвід і намагалися знайти оптимальне співвідношення між основними елементами системи.

Важливо зазначити, що компоненти змісту навчання магістрів-філологів усного послідовного перекладу зовнішньоекономічної сфери раніше не виділяли і не розглядали. З метою оптимізації процесу навчання усного перекладу спочатку необхідно звернутися до вивчення потреб студентів, тих цілей, яких вони прагнуть досягти перед початком навчання. У нашому випадку *відмітною рисою* стане максимальне врахування *специфіки білінгвів, вікових особливостей студентів і їх майбутнього професійного середовища*. Білінгвізм розуміється у широкому значенні як

володіння двома/трьома мовами і будується за принципом формування двох і більше моделей вербальної комунікативної поведінки у когнітивній сфері майбутнього перекладача, що визначається особливостями контактуючих лінгвокультур. За одними параметрами такі моделі можуть співпадати, за іншими – розрізнятися. В процесі дискурсної діяльності перекладач постійно здійснює пошук тих елементів моделей, які відповідають ситуації і певному моменту.

У зв'язку з цим навчання будуватиметься згідно з конкретними професійно значущими завданнями і цілями, на основі ретельно відібраного матеріалу, який відображає сучасні професійні перекладацькі проблеми і шляхи та способи вирішення перекладацьких завдань.

Вважаємо однією з головних вимог навчання магістрів-філологів усного послідовного перекладу необхідність наблизити зміст до практичних потреб здобувачів, для чого необхідно ретельно вивчити цілі і завдання, що стоять перед певним контингентом студентів. Зміст навчання усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері включає якість, кількість і рівень необхідного для засвоєння матеріалу, який відповідає встановленим цілям і завданням курсу «Практика усного перекладу».

Принципи навчання є найважливішою дидактико-методичною категорією, за допомогою якої можна виокремити взаємопов'язані теоретичні положення, що зумовлюють зміст і організацію навчання, які, у свою чергу, і визначають вимоги до цілої системи навчання та її окремих компонентів. Традиційно в педагогічній та методичній літературі виокремлюють дидактичні принципи навчання (вимоги, що висувуються до навчання будь-якого предмета) і методичні принципи навчання (вимоги з урахуванням специфіки конкретного навчального предмета), а також лінгвістичні й психологічні. Кількість та зміст принципів у дослідників не збігаються [1; 2; 6; 7], але аналіз наукової літератури дозволив встановити, що під принципами розуміють правила та вимоги, виконання яких

забезпечує досягнення необхідного рівня ефективності навчання. Перш за все, це правила щодо критеріїв відбору навчального матеріалу, порядку його розташування в процесі курсу навчання, вимоги щодо його введення в навчальний процес, організації засвоєння та контролю.

Стосовно навчання перекладу проблема виділення принципів навчання розроблена недостатньо. Безсумнівно, що для розробки основних принципів формування ФКУП необхідно проаналізувати принципи, які виокремлюються дослідниками щодо навчання іноземних мов і культур, адже в основі ФКУП – знання, вміння та здатності в галузі використання іноземної та рідної мов, включаючи професійну компетентність у галузі основної спеціальності. Водночас необхідно зауважити, що багато з виділених дослідниками принципів зберігаються в процесі формування ФКУП, деякі набувають специфічних характеристик, але існують також такі принципи навчання, які властиві лише для підготовки перекладачів.

Розглянемо групи принципів стосовно формування ФКУП у майбутніх фахівців з перекладу в зовнішньоекономічній сфері на основі аналізу цілей навчання, умов навчання та контингенту студентів.

На основі аналізу *цілей навчання* виділяємо один з провідних методичних принципів – *комунікативний принцип у білінгвальному середовищі*, враховуючи обставини, за яких відбувається комунікація в процесі здійснення перекладу. Цей принцип передбачає використання на заняттях сукупності особливостей, що дозволяють вважати навчальний процес комунікативним і максимально наближеним до реальних умов. За допомогою такого принципу з'являється можливість створити специфічні умови для перебігу усного послідовного перекладу з переліком усіх його компонентів (джерела повідомлення, реципієнта і самого перекладача), зважаючи на вмотивованість; особистий смисл, коли студент усвідомлює мету комунікації й бачить її характер, вмотивований для нього); інформативність, коли зміст відповідає інтелектуальним та віковим можливостям студента і є цікавим; новизну, яка визначає не тільки зміст

текстів для роботи, але й прийоми навчання, ситуації тощо; проблемність, яка впливає на формування самостійності студентів, розвитку їхнього логічного, критичного і творчого мислення.

На основі аналізу цілей навчання формулюється *принцип міцності засвоєння*, який «забезпечується за рахунок науково обґрунтованої системи вправ, що враховує психолінгвістичні механізми перекладацької діяльності та моделює умови реального перекладу, створює позитивний емоційний фон, забезпечує регулярний та ефективний контроль, гармонічно поєднує вправи для розвитку передумов перекладу, перекладацьких навичок, вмінь та здатностей, забезпечує оптимальний темп виконання і обсяг вправ, залучає максимально можливу кількість аналізаторів під час їх виконання» [8]. Міцність засвоєння залежить від кількості повторення матеріалу, у свою чергу, кожний ступінь передбачає використання зазначеного матеріалу або уміння на більш високому рівні.

Такий принцип тісно пов'язаний з *принципом усвідомленості* студентів, який передбачає свідоме ставлення до процесу навчання, розуміння сутності професійної діяльності перекладача та необхідності володіння ФКУП з метою ефективної реалізації такої діяльності, а також свідому доцільність використання певних видів роботи на заняттях.

Принцип *виникнення і посилення порядку через флуктуацію* реалізується в процесі навчання усного перекладу для пояснення нових мовних і культурних змін, які весь час відбуваються в мовах і культурах, що підлягають перекладу.

Ефективна реалізація *принципу холізму* в процесі навчання усного перекладу сприяє цілісному розвитку інтелектуальної, мотиваційної, афективної та інших сфер мовної особистості перекладача як учасника міжкультурної комунікації, що виявляється не тільки у розумінні цінностей інших культур, а водночас створенні адекватного образу представника рідної культури.

Для ефективної підготовки магістрів-філологів до професійної діяльності необхідна реалізація *принципу професійної спрямованості*, який передбачає врахування майбутньої професії та фахових інтересів студентів. На заняттях з майбутніми перекладачами в зовнішньоекономічній сфері такий принцип реалізується у відборі матеріалу – текстів, ситуацій для перекладу, тем, завдань тощо.

У методиці формування ФКУП у сфері зовнішньоекономічної діяльності необхідно додержуватися *принципу лінгвокогнітивної контрастивності*, метою якого є становлення глибинних асоціативних зв'язків між елементами культурно-когнітивного простору в міжкультурному спілкуванні ділових культур. Перекладач має свідомо аналізувати і зіставляти лінгвістичні, структурні, жанрові, соціокультурні особливості дискурсів іноземною та рідною мовами, предметні та фонові знання відправника та реципієнта інформації, фактори комунікативної ситуації з метою визначення ступеня необхідної адаптації тексту перекладу.

Ще одним важливим принципом є *принцип домінуючої ролі вправ*, який означає, що змістом занять з практики усного перекладу мають бути переважно вправи, а не теоретичні розмірковування про переклад. Важливим чинником при цьому є інтенсивність виконання вправ, завдяки чому розвиваються перекладацькі навички і формуються перекладацькі вміння.

На основі аналізу *специфічних умов* формування ФКУП зовнішньоекономічної сфери виокремлено такі принципи.

Принцип трансференції передбачає використання набутих навичок та умінь, що забезпечують адекватне передавання інформації різних типів текстів в усному перекладі, в письмовому і навпаки. Це дозволяє закріплювати психологічні механізми, притаманні будь-якому виду перекладу взагалі, і прискорювати розвиток елементів, специфічних для окремих його видів.

Важливим також є *принцип незамкненості*, що реалізується у межах так званої тріади «культура – освіта – людина», а в умовах навчання перекладу має особливе значення, пов'язане з формами, характером та інтенсивністю взаємодії перекладача з інформаційним середовищем, що виявляється в новому соціокультурному знанні, генерації нової цінної інформації.

За допомогою *принципу спостереження* з'являється можливість моделювати освітнє середовище, враховуючи внутрішні (мотивація, попередній досвід, актуальний рівень володіння мовами, когнітивні стилі і стратегії) та зовнішні (особливості та норми іноземних мов і культур) чинники.

Принцип самостійності формується на основі умінь організації самостійної роботи магістрів-філологів у процесі виконання завдань і різних вправ, а також у процесі набуття додаткових професійних знань. Методична організація процесу навчання усного перекладу передбачає використання різних ресурсів як засобу самостійного пошуку довідкової інформації та набуття знань.

Принцип поетапності є досить актуальним щодо нашої методики навчання усного перекладу і реалізується у зв'язку вивченого матеріалу з тим, що вивчається, і жорсткій послідовності подання навчального матеріалу. Йдеться про забезпечення зв'язків між теорією та практикою перекладу, між семестрами та різними етапами навчання. Також такий принцип реалізується у послідовному формуванні навичок, вмінь і здатностей в усному перекладі.

На кожному наступному етапі навчання має зростати обсяг знань і вмінь. *Принцип концентризму* реалізується у такому відборі матеріалу, при якому забезпечено багаторазове звернення до вже вивченого з поступовим поглибленням і розширенням. Використання такого принципу обумовлене високою вмотивованістю навчання, доступністю, що передбачає

розташування матеріалу від простого до складного, та відкритість, яка дає можливість розширити раніше вивчений матеріал згідно зі змістом заняття.

Ще одна група принципів будується на аналізі *контингенту студентів*.

Одним з найважливіших принципів для методики формування ФКУП є *принцип урахування рідної мови і культури*, який зумовлює необхідність урахування труднощів, які виникають через розбіжності в мовних системах іноземної та рідної мов. Під час формування ФКУП увага акцентується на подоланні мовних розбіжностей трьох груп мовних явищ (повних відповідників, часткових і тих, що не мають відповідників) за допомогою перекладацьких трансформацій.

Важливим вважаємо *принцип психолого-педагогічної індивідуалізації*, який передбачає врахування природних здібностей студента, зумовлених психологічним типом індивіда. У разі навчання усного перекладу найбільш підготовленими вважатимуться студенти, які мають природні здібності, на основі яких розвивається гострота сприйняття. Швидкість реакції, слухові форми запам'ятовування, високий ступінь концентрації, розподілу та перенесення уваги, асоціативна пам'ять тощо.

Принцип емпатії означає здатність людини до паралельного переживання емоцій, що виникають у перекладача під час професійної ділової комунікації і вважаються важливими особистісними якостями фахівця для успішної участі в міжкультурній комунікації.

За *принципом посиленості* слід враховувати рівень студентів у процесі створення вправ для навчання усного перекладу, які мають ускладнюватися поступово. До критеріїв складності вправ, що передбачають кількість операцій у складі навчальної дії або зміну умов їх виконання, додаються кількість інформації та складність текстового матеріалу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведений аналіз дозволив виокремити певну низку важливих принципів для методики

формування ФКУП зовнішньоекономічної сфери відповідно до цілей, умов та особливостей контингенту студентів. Отже, у процесі навчання магістрів-філологів у першу чергу реалізуються принципи, які забезпечують доцільність і результативність навчання усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері. Згідно з нашою концепцією, навчальний процес у контексті синергетичного, когнітивного та компетентнісного підходів до формування ФКУП ґрунтується на професійних потребах студентів-перекладачів та створенні педагогічних умов для розвитку професійної свідомості, мислення та поведінки, що зумовлює оволодіння ефективними стратегіями пошуку способів вирішення проблем у практичних ситуаціях майбутньої професійної діяльності перекладача, і, безсумнівно, сприятиме інтеграції випускників до європейського освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного ученика / И.Л. Бим. – М.: Русский язык, 1977. – 288 с.
2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – М.: Академия, 2004. – 336 с.
3. Задорожна І.П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки: монографія / Ірина Павлівна Задорожна. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2011. – 304 с.
4. Зінукова Н.В. Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері: теорія і методика навчання магістрів-філологів: монографія / Н.В. Зінукова. - Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2017. - 424 с.
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін.; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.

6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: метод. пособие для преподавателей рус. языка как иностр. / Е.И. Пассов, Н.Е. Кузовлева. – М.: Рус. яз.; Курсы, 2010. – 568 с.
7. Сысоев П.В. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникативных Интернет-технологий: учеб.-метод. пособие для учителей, аспирантов и студентов / П.В. Сысоев, М.Н. Евстигнеев. – М.: Глосса-Пресс, 2010. – 182 с.
8. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М. Черноватий. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376 с. – (Серія «UTTA Series»).

Transliteration of References:

1. Bim I.L. Metodika obuchenija inostrannym jazykam kak nauka i problemy shkol'nogo uchenika / I.L. Bim. – M.: Russkij jazyk, 1977. – 288 s.
2. Gal'skova N.D. Teorija obuchenija inostrannym jazykam. Lingvodidaktika i metodika / N.D. Gal'skova, N.I. Gez. – M.: Akademija, 2004. – 336 s.
3. Zadorozhna I.P. Organizaciya samostijnoyi roboty majbutnix uchyteliv anglijs`koyi movy z praktychnoyi movnoyi pidgotovky: monografiya / Iryna Pavlivna Zadorozhna. – Ternopil`: Vyd-vo TNPU, 2011. – 304 s.
4. Zinukova N.V. Usny`j pereklad u zovnishn`oekonomichnij sferi: teoriya i metodyka navchannya magistrif-filologiv: monografiya / N.V. Zinukova. – Dnipro: Universy`tet imeni Al`freda Nobelya, 2017. – 424 s.
5. Metodyka navchannya inozemnyx mov i kul`tur: teoriya i praktyka: pidruchnyk dlya stud. klasychnyx, pedagogichnyx i lingvistichnyx

universytetiv / O.B. Bigych, N.F. Borysko, G.E. Borecz`ka ta in.; za zag. red. S.Yu. Nikolayevoyi. – K.: Lenvit, 2013. – 590 s.

6. Passov E.I. Osnovy kommunikativnoj teorii i tehnologi inozazychnogo obrazovaniya: metod. posobie dlja prepodavatelej rus. jazyka kak inostr. / E.I. Passov, N.E. Kuzovleva. – M.: Rus. jaz.; Kursy, 2010. – 568 s.
7. Sysoev P.V. Metodika obuchenija inostrannomu jazyku s ispol'zovaniem novyh informacionno-kommunikativnyh Internet-tehnologij: ucheb.-metod. posobie dlja uchitelej, aspirantov i studentov / P.B. Sysoev, M.N. Evstigneev. – M.: Glossa-Press, 2010. –182 s.
8. Chernovatyj L.M. Metodyka vykladannya perekladu yak special`nosti: pidruchnyk dlya stud. vyshhyx zaklad. osvity` za special`nistyu «Pereklad» / L.M. Chernovatyj. – Vinnycya: Nova Knyga, 2013. – 376 s. – (Seriya «UTTA Series»).

Авторська довідка

- 1) Наталія Вікторівна Зінукова
- 2) Кандидат педагогічних наук, доцент
- 3) Завідувач кафедри англійської філології та перекладу
- 4) Університет імені Альфреда Нобеля
- 5) Місто Дніпро
- 6) Україна
- 7) Поштова адреса – проспект Миру, 5 кв. 122, місто Дніпро, 49130 Україна
- 8) Телефон + 38 067 9946744
- 9) natzinukova@gmail.com

- 1) Nataliia Zinukova
- 2) Candidate of Sciences in Pedagogy, Associate Professor
- 3) Head of the English Philology and Translation Department
- 4) Alfred Nobel University
- 5) Dnipro
- 6) Ukraine
- 7) Mail address: 5, Prospekt Mira, ap. 122, Dnipro, 49130, Ukraine
- 8) Tel. + 38 067 9946744
- 9) natzinukova@gmail.com